

Arbetsrapport

R2004:012

Kontraurbana flyttare i retrospektiv

Urban Lindgren

Kontraurbana flyttare i retrospektiv

Urban Lindgren

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon 063 16 66 00
Telefax 063 16 66 01
E-post info@itps.se
www.itps.se
ISSN 1652-0483

För ytterligare information kontakta Eva Alfredsson
Telefon 063-16 66 08
E-post eva.alfredsson@itps.se

Förord

Vi tror att det är värdefullt för intresserade att snabbt kunna ta del av ännu ej publicerat material och innehåll, därför har vi tagit fram Arbetsrapportserien.

I arbetsrapportserien publicerar vi avrapporteringar, pågående arbeten, ej färdigställda rapporter eller annat underlagsmaterial. Flertalet av dessa arbetsrapporter kommer att publiceras i sin helhet eller som delar i rapporter som ingår i ITPS huvudserie "A-serien".

Eventuella slutsatser och rekommendationer som lämnas står författaren för och är inte nödvändigtvis desamma som ITPS officiella ståndpunkt.

Denna rapport är den första av tre arbetsrapporter inom projektet "Arbetskraftens regionala fördelning". De andra arbetsrapporterna är: "Tid för arbete" och "Transfereringar och arbete". Under oktober 2004 kommer en avslutande syntesrapport, "Arbete och tillväxt i hela landet - betydelsen av arbetskraftsmobilisering", att publiceras i ITPS A-rapportserien. Föreliggande rapport är en uppföljning av samtliga personer i Sverige som 1994 flyttade från större till mindre orter (cirka 50 000 kontraurbana flyttare). Det visar sig att fem år efter flytten (1999) bor ungefär hälften kvar på samma nivå i ortsystemet, drygt en tredjedel har flyttat till större orter, och en åttondel har flyttat till ännu mer befolkningsglesa miljöer. I jämförelse med genomsnittssvensken har de kontraurbana flyttarna fem år efter flytten något högre löneinkomster men samtidigt är de i högre grad beroende av arbetslöshetsförsäkringen.

Författare till rapporten är docent Urban Lindgren, Kulturgeografiska institution Umeå universitet.

Göran Hallin

Enhetschef

Innehåll

Inledning	7
En rumslig modell	11
Data och definitioner	15
Resultat.....	19
Sammanfattning och diskussion	25
Referenser	27

Inledning¹

Alltsedan mitten av 1970-talet då man kunde se att befolkningen ökade i områden utanför storstäderna har forskare studerat och diskuterat huruvida den historiskt långa trenden av urbanisering kommit att brytas. En del studier har försökt att identifiera perioder av koncentration och utspridning, speciellt i länder i den västliga hemisfären (Kontuly, 1998). I kontraurbaniseringslitteraturen finns däremot inte så många studier som tagit fasta på att undersöka vilka individer och hushåll som flyttar kontraurbant. Oberoende av den dominerande befolkningsomfördelningstrenden finns alltid ett antal människor som väljer att bosätta sig i glesare miljöer.

Föreliggande undersökning bygger på en nyligen avslutad studie om hur kontraurbana flyttare skiljer sig från flyttare till andra destinationer (Lindgren, 2003). I den studien visade det sig att under 1994 flyttade drygt 50 000 individer nedåt i ortshierarkin. Syftet med föreliggande undersökning är att följa upp dessa kontraurbana flyttare och titta närmare på hur det har gått för dem fem år efter flytten. Särskilt fokuseras faktorer som kvarboende, förnyad migration, inkomster, sysselsättning och arbetslöshet.

Kontraurbanisering är ett begrepp som det alltså råder en viss förvirring kring. Vissa hävdar att begreppet egentligen är en statistisk artefakt (Gordon, 1979), medan andra menar att begreppet har ett substantiellt innehåll och att kontraurbanisering går att observera empiriskt (Berry, 1976). Resultaten från svenska studier visar tämligen entydigt att under de senaste 30 åren har det förekommit både perioder av befolkningskoncentration och utspridning. Borgegård *et al* (1995) menar att 1970-talet karakteriserades av koncentrerad utspridning, framförallt som ett resultat av utflyttning till näraliggande förortsområden inom tätorternas pendlingsomland. Senare under 1980-talet är det svårare att se någon tydlig befolkningsomfördelningstrend i någondera riktningen. Under decenniets första år hade tätorterna nettoutflyttning, medan detta mönster förbyttes till kontraurbanisering i slutet av decenniet. Därefter under 1990-talet går det inte heller att identifiera någon entydig trend. Det tycks som om det förekommit både koncentration och utspridning, ett intryck som förstärks av resultaten från studier med olika geografisk upplösning och regionalt fokus (Borgegård & Håkansson, 1997; Westlund & Pichler, 2000; Amcoff, 2000; Westlund, 2002).

I litteraturen förs det fram en mängd olika förklaringar till kontraurbaniseringsfenomenet (Kontuly, 1998). Vissa forskare menar att förklaringen ligger i konjunkturenbetingade ekonomiska faktorer som tar sig uttryck i sysselsättningsstillväxt i lokaliserade verksamheter (t.ex. turism) eller i nya investeringsmönster i företag som ser nya möjligheter att verka i mindre befolkningstäta områden. Andra hävdar att strukturella ekonomiska faktorer kan spela en roll. I många länder har strukturomvandlingen haft omfattande negativa konsekvenser för många stora städer. Ny rumslig arbetsdelning har inneburit att företag kan flytta sina verksamheter till om-

¹ Detta avsnitt bygger på texter från Lindgren (2003).

råden med lågt löneläge och andra fördelaktiga villkor, ofta i glesa miljöer. Ett resultat av denna sysselsättningsdekoncentration kan bli ökade flyttningsströmmar mot de glesa miljöerna. En tredje grupp av faktorer som kan förklara kontraurbaniseringsfenomenet är rumsliga och miljömässiga omständigheter. Kraftigt stigande huspriser i befolkningstäta områden kan exempelvis tvinga bort resurssvagare grupper från dessa attraktiva områden. Ökade sociala problem i storstäder med våld och otrygghet som följd är annan aspekt som kan påverka flyttströmmarnas riktning. Förändrade boendepreferenser kan också spela roll i sammanhanget – allt fler väljer att efterfråga ett miljömässigt attraktivt boende, exempelvis ett boende nära vatten eller med avskilt läge. Ytterligare en grupp är socioekonomiska och socio-kulturella faktorer. Välfärdssystemet gör det möjligt för en större andel personer i arbetsför ålder och pensionärer att välja boendeort. Personer som inte är begränsade av en lokaliserad arbetsplats har större frihet att välja var de vill bo. Vidare hävdas att politiska beslut och teknologiska innovationer kan ha betydelse för kontraurbaniseringsfenomenet. Omlokaliseringar av offentliga verksamheter och ny teknologi inom transportsektorn med minskad avståndsfriktion som följd kan också tänkas ha betydelse i detta sammanhang.

De mångfacetterade förklaringarna har förmodligen att göra med att begreppet kontraurbanisering definieras på olika sätt. Fielding (1982) menar att korrelationen mellan nettomigration och bebyggelsestorlek visar om den centrifugala kraften dominerar den centripetala eller tvärtom. Robert & Randolph (1983), Fielding (1982) och Champion (1989) hävdar att det är viktigt att göra en klar distinktion mellan befolkningsutspridning i form av suburbanisering och utspridning på längre avstånd. Befolkningsomfördelning inom tätortens funktionella omland bör betraktas som suburbanisering, dels eftersom tätorter tenderar att successivt expandera geografiskt, dels därför att det är en fundamental skillnad i förutsättningar mellan områden som ligger inom det dagliga pendlingsområdet och områden som ligger längre bort. Med kontraurbanisering menas däremot befolkningsomfördelning från större till mindre orter. På en rumslig skala placeras denna definition kontraurbanisering mellan kortväga befolkningsrörelser inom urbana omland och befolkningsomfördelning mellan nationella makroregioner (Champion, 1998).

I många studier antas migration vara den drivande kraften bakom kontraurbaniseringsfenomenet. Ibland mäts det som nettomigration som påverkar regionala befolkningstal. Detta tillvägagångssätt förbiser dock några viktiga egenskaper hos flöden. Lewis *et al* (1991) betonar exempelvis betydelsen av att fokusera på in- och utflyttares karakteristik som steg för steg förändrar hela den lokala befolkningens sammansättning och innehåll. Om kontraurbanisering ses som flyttningar nedåt i ortshierarkin är det viktigt att skilja på inflyttare från platser längre upp i hierarkin och inflyttare från platser längre ned. Halliday & Coombes (1995) utvecklar dessa tankegångar genom att diskutera tre olika sätt att förhålla sig till begreppet kontraurbanisering – ”anti-metropolitan”, ”anti-urban” och ”pro-rural”. Den senare kategorin kan förstås som ett sökande efter ett lugnare liv på landet med traditionella rurala attribut. De två andra begreppen är kopplade till samspelet mellan tätorter och omland.

Begreppet "anti-metropolitan" betonar utflyttning från lokala arbetsmarknader inom storstadsområden till vad som i England kallas "Freestanding Britain", vilket innebär områden utanför sammanhängande stadsområden. Begreppet "anti-urban" innebär däremot att kontraurbanisering ska ses som flyttningar från arbetsmarknadsregioner högre upp i ortshierarkin till arbetsmarknadsregioner längre ned i hierarkin. Dessa tre olika definitioner av begreppet vittnar om svårigheterna med att operationalisera kontraurbanisering i empiriska studier.

En rumslig modell²

För att kunna studera kontraurbana flyttare måste man fundera på hur skalan mellan de mest glest befolkade områdena till de mest tätbefolkade områdena ska operationaliseras. Flertalet undersökningar bygger på statistik som samlats in för administrativa områden, exempelvis kommuner och län. Ett annat tillvägagångssätt är att basera regionaliseringen på ortssystemet. Enligt SCB:s officiella definition finns det ungefär 1 900 tätorter som uppfyller villkoren att befolkningen är större än 200 individer och att avståndet mellan husen är kortare än 200 meter. I en internationell jämförelse är de svenska tätorterna små, många europeiska länders definitioner kräver nästan tio gånger större befolkning.

Med utgångspunkt från den indelning som görs i Sveriges Nationalatlas delas tätorterna upp i fem klasser: Stora Städer (befolkning över 200 000), Medelstora Städer (50 000–200 000), Små Städer (10 000–50 000), Tätorter (1 000–10 000) och Byar (200–1 000) (Öberg & Springfeldt, 1991). Stockholm, Göteborg och Malmö tillhör klassen Stora Städer och är avsevärt större än de orter som kommer därefter. Malmö har exempelvis dubbelt så många invånare som Uppsala på fjärde plats. I klassen Medelstora Städer återfinns många regionala centra, bland annat Linköping, Örebro, Norrköping, Jönköping, Örebro, Gävle och Umeå.

Fastän tätorterna har mer än 80 % av befolkningen är deras andel av landets yta försvinnande liten. Detta kan illustreras genom att när man lägger ett rutnät (100*100 meter) över ytan finner man att bara 1,6 % av rutorna är befolkade med åtminstone en person (det totala antalet rutor uppgår till 45 miljoner). Trots den ojämna befolkningsfördelningen bor nästan 20 % av landets invånare utanför tätorterna. Detta betyder att bygget av en rumslig modell måste ha en princip för hur områdena utanför tätorterna ska hanteras, något som ordnas med hjälp av omland. Omlanden representerar tätorternas influensområde eller dagliga räckvidd. Staden eller tätorten tillhandahåller sysselsättning, olika former av service och detaljhandel, medan omlandet erbjuder attraktiva boendemiljöer och rekreation. Detta ömsidiga beroende motiverar ett samspel mellan tätorter och omland.

I det här läget finns fem tätortsklasser och fem omlandsklasser. När det gäller omlandens storlek och form är det inte självklart vilken radie som bör användas eller ens om cirkulära omland är att föredra. Att frångå cirkulära omland antas emellertid bli alltför svårt att genomföra, inte minst på grund av begränsad tillgång på data. Därför representeras omlanden av cirklar och radien avspeglar funktionella omland. Även med dessa restriktioner finns det problem kopplade till valet av radie – exempelvis regionala skillnader i tillgång på infrastruktur och variationer i människors uppfattning om vad som är acceptabelt pendlingsavstånd. Schwanen & Dijst (2002) visar att pendlingsstid samvarierar med individuell socioekonomisk karakteristik och att människor i genomsnitt avsätter 10 % av arbetstiden på pendling. Detta motsvarar nästan en halvtimme (enkel väg) för en åttatimmars arbetsdag. Liknande studier från olika länder rapporterar pendlingsstid i spannet 25 till 35 mi-

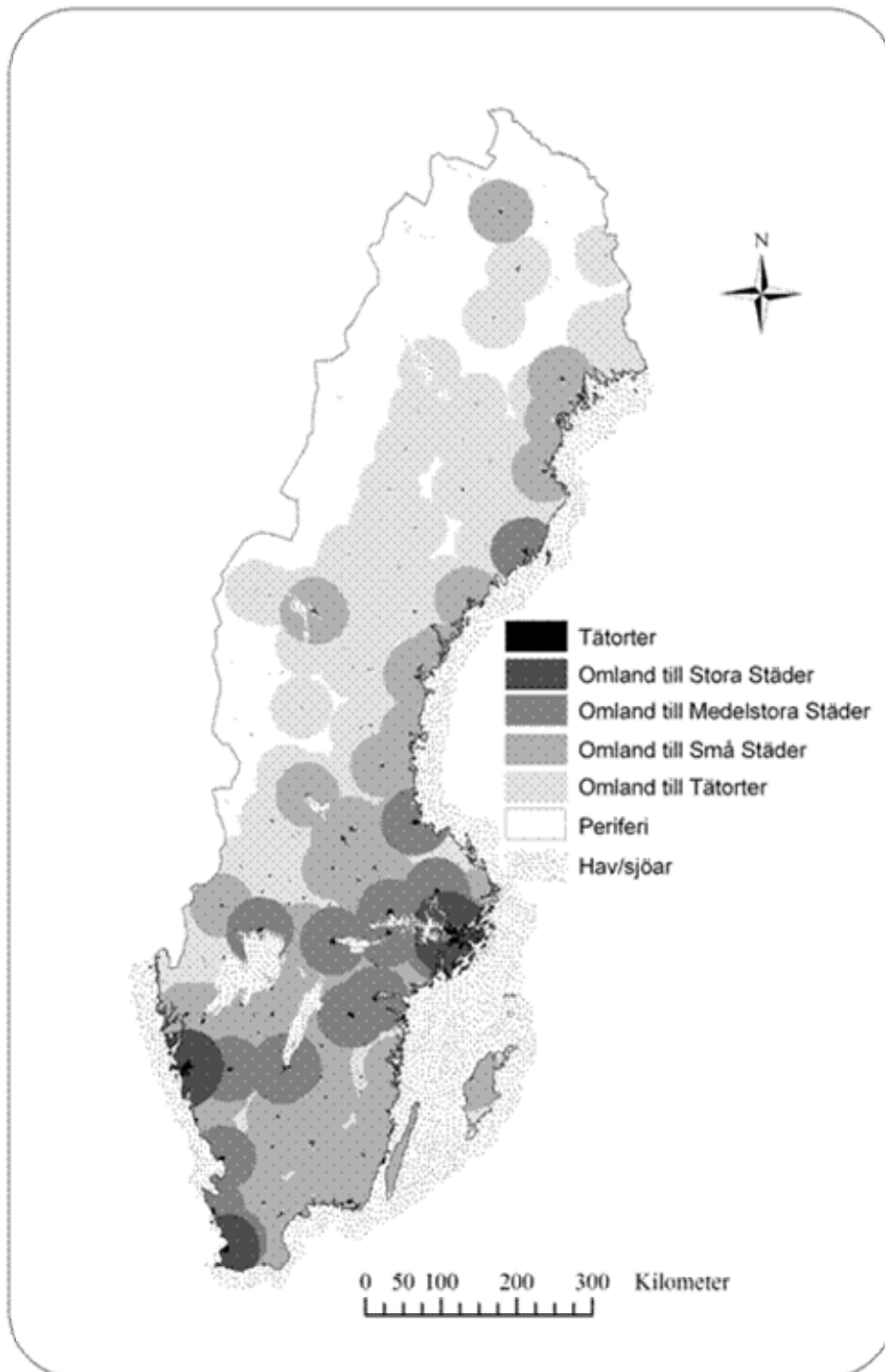
² Detta avsnitt bygger på texter från Lindgren (2003)

nuter (Kenworthy & Laube, 1999). Det avstånd resenären kan tillryggalägga på en halvtimme varierar otvivelaktigt med transportmedel, trängsel, vägstandard o.s.v. Svenska pendlingsdata från 1994 visar att över 90 % av de sysselsatta har sina arbetsplatser inom 40 kilometer från bostaden. Med utgångspunkt från de refererade studierna och den tillgängliga pendlingsstatistiken sätts radien på omlanden till 40 kilometer i alla omlandsklasser.

För att kunna studera kontraurbana flyttare måste den rumsliga modellen representera ortssystemet och dess befolkning. I det här läget överlappar tätortsklasserna och omlandsklasserna varandra, men för att modellen ska fungera som ett operationellt verktyg för mätning och analys av kontraurbanisering måste klasserna vara ömsesidigt uteslutande. Detta krav uppfylls genom att införa en hierarkisk princip som tillåter klasser högre upp i hierarkin att geografiskt dominera klasser längre ned. Figur 1 visar den rumsliga modellen med sina klasser.

Resultatet av denna klassifikation är en rumslig modell som har några av de egenskaper som krävs för att empiriskt analysera kontraurbana flyttare. I linje med Champions (2001) begrepp ”counter-urbanization cascade” är det möjligt att hålla reda på de kontraurbana flyttarna bland alla de andra flyttarna genom att koppla ursprung och destination till den rumsliga modellen. Kontraurbana och suburbana flyttare kan särskiljas på det sätt som föreslagits av Fielding (1982), Champion (1989) och Rees *et al* (1992). Dessutom möjliggör den rumsliga modellen en analys av kontraurbana flyttare i enlighet med en av Halliday & Coombes (1995) definitioner – ”anti-urban” kontraurbanisering.

Figur 1 En rumslig modell av Sveriges ortssystem.

Data och definitioner

Med utgångspunkt från den rumsliga modellen kan olika typer av flyttare definieras. Tabell 1 visar hur urbana flyttare, flyttare från omland till tätort, flyttare på samma nivå, suburbana flyttare och kontraurbana flyttare skiljer sig från varandra.

Tabell 1 Definition av olika typer av flyttare. KU = kontraurban flyttare, S = suburban flyttare, R = flyttare som blir kvar på samma nivå i ortssystemet, OT = flyttare från omland till tätort, U = urban flyttare.

Till	Stora Städer	Omland till Stora Städer	Medelstora Städer	Omland till Medelstora Städer	Små Städer	Omland till Små Städer	Tätorter	Omland till Tätorter	Byar	Periferi
Från										
<i>Stora Städer</i>	R	S	KU	KU	KU	KU	KU	KU	KU	KU
<i>Omland till Stora Städer</i>	OT	R	KU	KU	KU	KU	KU	KU	KU	KU
<i>Medelstora Städer</i>	U	U	R	S	KU	KU	KU	KU	KU	KU
<i>Omland till Medelstora Städer</i>	U	U	OT	R	KU	KU	KU	KU	KU	KU
<i>Små Städer</i>	U	U	U	U	R	S	KU	KU	KU	KU
<i>Omland till Små Städer</i>	U	U	U	U	OT	R	KU	KU	KU	KU
<i>Tätorter</i>	U	U	U	U	U	U	R	S	KU	KU
<i>Omland till Tätorter</i>	U	U	U	U	U	U	OT	R	KU	KU
<i>Byar</i>	U	U	U	U	U	U	U	U	R	KU
<i>Periferi</i>	U	U	U	U	U	U	U	U	U	R

Individer som bodde i *Stora Städer* vid tidpunkt (t) och registrerades som boende i *Medelstora Städer* eller någon annan klass längre ned i hierarkin vid ($t+1$) definieras som kontraurbana flyttare. Skillnaden mellan suburbanisering och kontraurbanisering är att flyttare till omland från respektive tätortsklass ses som suburbanisering. Antalet kontraurbana flyttningskombinationer uppgår till 41.

Den empiriska analysen är baserad på en longitudinell individdatabas som skapats genom matchning av befolkningsregister vid SCB. Databasen omfattar perioden 1985 till 1999 och innehåller årlig demografisk och socioekonomisk individkaraktistik.

I urvalet av kontraurbana flyttare ingår alla individer (18 år eller äldre) som mellan 1993 och 1994 bytte bostad enligt någon av de 41 kombinationer som presenteras i Tabell 1. Totalt flyttade 51 391 personer kontraurbant 1994. Tabell 2 visar hur dessa fördelas mellan de olika kombinationerna i ortshierarkin. Här framgår att KU-flyttarna utgör en liten del (6,7 %) av samtliga som flyttat längre än 100 meter. Det visar sig också att den ibland förekommande bilden av den kontraurbane flyttaren som en person som bosätter sig långt ut i glesbygden är mycket sällsynt, endast 6,4 % väljer att bosätta sig i någon av de tre nedersta rumsliga klasserna som täcker mer än hälften av Sveriges yta.

Tabell 2 Antal kontraurbana och övriga flyttare i ortshierarkin 1994.

Från	Till	Stora Städer	Omland till Stora Städer	Medelstora Städer	Omland till Medelst. Städer	Små Städer	Omland till Små Städer	Tätorter	Omland till Tätorter	Byar	Periferi
<i>Stora Städer</i>		4266	3087	3961	3755	524	519	20	49		
<i>Omland till Stora Städer</i>		4627	3702	2894	2671	315	352	8	30		
<i>Medelstora Städer</i>				3208	2183	622	429	27	39		
<i>Omland till Medelst. Städer</i>				3788	4244	728	638	22	51		
<i>Små Städer</i>						784	752	72	153		
<i>Omland till Små Städer</i>		717 000 flyttare				1056	1276	35	76		
<i>Tätorter</i>								23	128		
<i>Omland till Tätorter</i>								48	102		
<i>Byar</i>										127	
<i>Periferi</i>											

Som framgår av tabellen återfinns de flesta kontraurbana flyttarna i länkarna mellan *Stora Städer*, *Medelstora Städer* och *Små Städer*. Över 80 % av flyttarna kan sorteras in i dessa kombinationer. Tämligen få personer (cirka 2 %) väljer att bosätta sig i *Byar* och *Periferi*, medan cirka 15 % väljer att flytta till *Tätorter* och *Omland till Tätorter*.

Då syftet med föreliggande undersökning är att analysera hur det gått för dem som flyttat kontraurbant 1994 har dessa individer följts upp fem år senare, 1999. Valet av uppföljningstid är problematisk då det inte finns någon given optimal längd.

Korta uppföljningstider har den nackdelen att effekterna av flytten ännu inte har slagit igenom. Långa uppföljningstider innebär istället att mycket annat kan ha inträffat som förvränger resultaten. Här valdes en tidsperiod om fem år, vilket får ses som en avvägning mellan de två ytterligheterna. Under perioden 1994 till 1999 kan de kontraurbana flyttarna måhända ha flyttat både en och flera gånger både uppåt och nedåt i ortshierarkin, men detta tas inte hänsyn till här.

Resultat

I resultatredovisningen delas de kontraurbana flyttarna in i tre grupper som systematiskt jämförs med avseende på ett antal variabler. I den första gruppen återfinns de individer som 1999 bor i den rumsliga klass dit de flyttade 1994. I den andra gruppen sorteras kontraurbana flyttare som 1999 bor i en rumslig klass högre upp i ortshierarkin. I den tredje och sista gruppen finns de kontraurbana flyttare som 1999 gjort ytterligare en kontraurban flytt och nu bor längre ned i ortshierarkin. Tabell 3 visar de tre grupperna och ett sverigeurval om 200 000 slumpmässigt valda individer äldre än 17 år.³

I jämförelse med sverigeurvalet har de allra flesta kontraurbana flyttare högre löneinkomster, de drygt 10 % som valt att flytta nedåt i ortshierarkin ännu en gång har dock något lägre inkomster. Denna skillnad mellan KU-flyttare och sverigege-nomsnittet är notabel med tanke på att Lindgren (2003) kunde visa att de kontraurbana flyttarna sannolikt har lägre hushållsinkomster än alla andra drygt 800 000 flyttare 1994. Skillnaderna är emellertid inte speciellt stora, det skiljer inte mer än knappt 6 000 kr mellan grupperna ”Kvarboende” och ”Sverige-gensnitt”.

Tabell 3 Sammanställning av några inkomstvariabler för olika grupper av kontraurbana flyttare 1994 samt ett slumpmässigt urval av befolkningen, genomsnittsvärden för 1999.

	”Kvar-boende”	”Uppåt-flyttare”	”Nedåt-flyttare”	”Sverige-gensnitt”
Inkomst av tjänst, kr	128 300	127 500	119 700	122 600
Inkomst av näringsverksamhet, kr	3 000	2 900	3 500	4 000
Inkomst av kapital, kr	3 100	3 700	3 200	10 800
Arbetslöshetsersättning, kr	8 300	8 400	7 800	4 900
Antal KU-flyttare*/sverigeurval	25 383	17 331	5 795	200 000
Andel KU-flyttare**, %	52,3	35,7	12,0	

* Cirka 3 000 KU-flyttare har under perioden 1994 till 1999 avlidit eller flyttat utomlands.

** Andel KU-flyttare i % av antal återstående individer 1999.

³ Inkomst av tjänst innefattar bruttoersättning som arbetsgivaren ska betala arbetsgivaravgift för, ersättning för arbete till näringsidkare (fysisk person) som har A-skattsedel och sjuklön som betalas ut via arbetsgivaren. Inkomst av näringsverksamhet omfattar inkomst av aktiv näringsverksamhet. Inkomst av kapital beräknas genom att man först lägger ihop alla intäkter och sedan drar av kostnaderna. Reaförlusterna får vanligtvis bara dras av med 70 % av förlusten. Det som återstår efter avdrag beskattas med 30 % statlig skatt oavsett vilka andra inkomster som föreligger. Vidare ingår ränta på banktillgodohavanden, obligationer och andra fordringar samt utdelning på aktier och andelar. I posten Arbetslöshetsersättning ingår den under året summerade inkomsten av ersättning från arbetslöshetskassa och arbetsmarknadsförsäkring.

Av tabellen framgår också att de allra flesta får sina inkomster från lönearbete, endast en liten del av inkomsterna kommer från egenföretagande. KU-flyttarna driver inte företag i samma utsträckning som svensken i allmänhet. Inkomster av näringsverksamhet är lägre bland KU-flyttarna som har ungefär 25 % lägre företagarinkomster. Att notera är att gruppen "Nedåtflyttare" har lägre löneinkomster, vilket till viss mån kompenseras av att denna grupp har högre företagarinkomster. En flytt till ännu glesare miljöer kräver måhända större vilja att acceptera mångsyssleri, där traditionellt lönearbete endast är en av många inkomstkällor.

När det gäller inkomst av kapital skiljer sig de kontraurbana flyttarna märkbart från den genomsnittlige svensken. KU-flyttarna har avsevärt mindre förmögenhet, bl.a. i form av banktillgodohavanden och aktieinnehav. En annan bidragande orsak till denna skillnad är troligtvis de stora geografiska variationerna i fastighetsvärden. Värdeökningen av fastigheter i storstadsområdena och de regionala centra har under de senaste åren varit kraftig, medan värdeutvecklingen av fastigheter i många andra delar av landet varit svag eller sjunkande. Några har valt att byta boende och fört över en del av sitt kapital till värdepapper och andra tillgångar som redovisas under inkomst av kapital.

I jämförelse med genomsnittssvensken utbetalas mer arbetslöshetsersättning till KU-flyttarna, närmare 70 % mer ersättning betalas ut till KU-flyttaren i genomsnitt. Denna skillnad kan återkopplas till att de kontraurbana flyttarna har visat sig ha större sannolikhet att bli arbetslösa i samband med KU-flytten (Lindgren, 2003). I den studien visar det sig att i jämförelse med övriga flyttare har de kontraurbana flyttarna större sannolikhet att bli arbetslösa samma år som de flyttar nedåt i ortshierarkin. Detta resultat skulle kunna vara kopplat till att arbetslöshetshändelsen ger ett tillfälle att förändra boendet och kanske också hela livssituationen. Exempelvis visar Stenbacka (2001) och Borgegård *et al* (1993) att den kontraurbana flytten ger en möjlighet att förverkliga idéer och visioner som individen burit på under en lång tid. Inte sällan är dessa idéer relaterade till projekt rörande boendet i form av byggnation, renovering eller trädgård. Resultatet i Tabell 3 indikerar emellertid att KU-flyttarna tycks ha svårt att frigöra sig från arbetslöshet, uttaget av arbetslöshetsersättningen är i genomsnitt avsevärt högre för denna grupp. Hur arbetslösheten är fördelad på personer och tider (få individer med långa arbetslöshetstider eller många med korta tider) går inte att avgöra med utgångspunkt från dessa data. Men den genomsnittlige KU-flyttaren får betydligt mer arbetslöshetsersättning än genomsnittssvensken, vilket antyder de problem KU-flyttarna har att komma tillbaka i sysselsättning. En av förklaringarna till de högre arbetslöshetsersättningarna skulle kunna vara strukturella betingelser på arbetsmarknaden. Exempelvis är i vissa delar av landet säsongsarbeten vanliga, något som innebär att behovet av ersättning är större under vissa perioder.

För att få en tydligare bild över hur olika egenskaper hos individerna fördelar sig mellan grupperna ”Kvarboende”, ”Uppåtflyttare” och ”Nedåtflyttare” har ett antal variabler analyserats.⁴ Skillnader har undersökts med avseende på följande variabler⁵:

- Kön (2 kategorier)
- Ålder; 18–27, 28–45, 46–59 och 60– (4 kategorier)
- Inkomst av tjänst; 0–100 000 kr, 100 001–200 000, 200 001–300 000, 300 001–400 000, 400 001–500 000, 500 001–600 000 och 600 001– (7 kategorier)
- Inkomst av näringsverksamhet; 0–100 000 kr, 100 001–200 000 och 200 001–300 000 (3 kategorier)
- Inkomst av kapital; 0–100 000 kr, 100 001–200 000 och 200 001–300 000 (3 kategorier)
- Arbetslöshetsersättning; 0–100 000 kr och 100 001–200 000 (2 kategorier)
- Förtidspension; 0–100 000 kr och 100 001–200 000 (2 kategorier)
- Utbildningsnivå; 7-årig folkskola, 9-årig grundskola, 2-årigt gymnasium, 3- eller 4-årigt gymnasium, 2-årig högskoleexamen, 3- eller 4-årig högskoleexamen, forskarutbildning (7 kategorier)
- I utbildning; om individen studerar vid universitet eller högskola (1 kategori)
- Bransch; om individen är sysselsatt (enligt ÅRSYS:s definition) vilken bransch tillhör han/hon (SNI-92) (12 kategorier).

När det gäller branschtillhörighet visar det sig att de kontraurbana flyttarna i störst utsträckning är sysselsatta i utbildningssektorn (18,8 %). Därefter kommer sysselsättning inom tillverkning (17,8 %), finansiell verksamhet (14,9 %), byggverksamhet (10,6 %) samt offentlig förvaltning och försvar (9,8 %). I jämförelse med alla förvärvsarbetande i Sverige finns en viss överrepresentation i några av dessa branscher. Bland KU-flyttarna är det mycket vanligare att de arbetar inom utbildningssektorn, byggverksamhet, samt offentlig förvaltning. Den nationella andelen sysselsatta i utbildningssektorn är 8,3 %, vilket betyder att det är mer än dubbelt så vanligt att KU-flyttare arbetar med FoU och utbildning. Överrepresentationen av sysselsatta inom byggverksamhet är inte fullt så stor, andelen personer i byggverksamhet i Sverige uppgår till 5,5 %. När det gäller offentlig förvaltning och försvar är motsvarande andel 5,4 %. För sektorerna tillverkning och finansiell verksamhet är skillnaderna små, endast några få procentenheter skiljer dessa sektorer åt. Andelen sysselsatta inom hälso- och sjukvården bland KU-flyttarna är låg. Endast 5,5 % har arbete inom denna sektor, vilket ska jämföras med 18,4 % för landet i sin helhet. Detta är i linje med resultat som visar att sysselsatta inom denna sektor har

⁴ Det bör noteras att undersökningen inte bygger på multivariatanalys, utan bivariata jämförelser mellan variabler.

⁵ De kategorier som presenteras innehåller frekvenser över 100 individer.

mindre sannolikhet att flytta kontraurbant (Lindgren, 2003). Resultatet understryker också de svårigheter som hälso- och sjukvården har att rekrytera personal i vissa delar av landet. Sammanfattningsvis och något tillspetsat skulle man kunna säga att det är mycket vanligt att KU-flyttaren arbetar som lärare, byggarbetare eller administratör. Vad som förklarar att just dessa grupper flyttar kontraurbant är svårt att ha någon entydig uppfattning om. Lärare efterfrågas över hela landet och i jämförelse med andra yrkesgrupper kan det därför vara enklare att få jobb med pedagogisk utbildning. När det gäller byggarbetare finns emellertid de flesta jobben inom nybyggnation och renoveringar i de större städerna. En mer spekulativ tolkning är att kunskaper om byggnation ofta är gångbara på landsbygden och att det är möjligt att försörja sig på allehanda korta jobb om man är lite av en "fixare". I vilken utsträckning det går att fästa någon vikt vid den här typen av resonemang är en öppen fråga och kan inte avgöras med utgångspunkt från här tillgängliga data.

De nämnda variablerna omfattar totalt 42 kategorier (man, kvinna, 18–27 år, 28–45 år o.s.v.). Män och kvinnor väljer att bo kvar, flytta uppåt och flytta nedåt på ett likartat sätt. Förutom gruppen med de högsta löneinkomsterna är inkomst av tjänst inte snedfördelad över undersökningsgrupperna. Sysselsatta inom olika branscher förefaller inte heller vara snedfördelade.

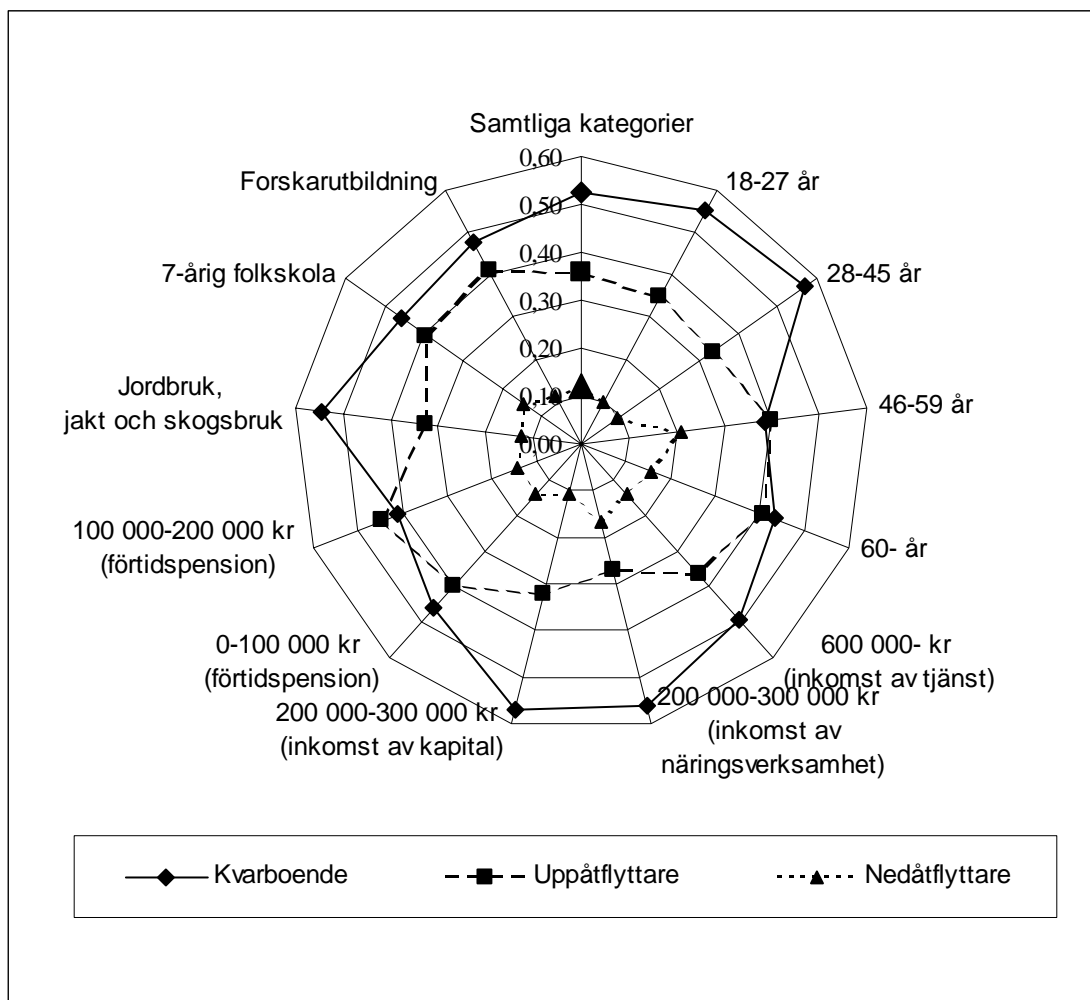
Tolv av de 42 kategorierna avviker dock mer än 3 procentenheter från gruppen samtliga KU-flyttare.⁶ Dessa kategorier visas i Figur 2 som beskriver på vilket sätt de tolv kategorierna skiljer sig från samtliga KU-flyttare. I Tabell 3 anges andelarna "Kvarboende", "Uppåtflyttare" och "Nedåtflyttare" till 52, 36 respektive 12 %, vilket också visas i den vertikala dimensionen som benämns *Samtliga kategorier* i figuren.

Figuren visar tämligen tydligt att olika åldersgrupper har olika rörlighetsstrategier. Yngre personer (18–45) tenderar att bo kvar på samma nivå i ortshierarkin i större utsträckning än äldre. Andelen yngre som flyttar kontraurbant ännu en gång är dock några procentenheter lägre. Personer mellan 46 och 59 år väljer i mycket mindre utsträckning att bo kvar, däremot väljer de att återigen göra en kontraurban flytt. Över 20 % av KU-flyttarna i åldern 46 till 59 år flyttar ånyo kontraurbant. Personer som fyllt 60 år har ett liknande mönster, de bor kvar i mindre utsträckning och flyttar oftare både uppåt och nedåt i ortshierarkin.

Personer med mycket höga löneinkomster (>600 000 kr/år) bor inte kvar i samma utsträckning utan väljer oftare att flytta kontraurbant igen. När det gäller personer som försörjer sig som egna företagare visar det sig att de sällan flyttar uppåt i ortshierarkin och att de oftare väljer att bosätta sig ännu längre ned i hierarkin. Personer med stor förmögenhet och därmed hög inkomst av kapital är mer benägna att bo kvar och mindre benägna att flytta uppåt.

⁶ Godtyckligt valdes avvikelsevenivån 3 procentenheter. Avvikelsena fördelas på följande sätt: 32 kategorier avviker > 1 procentenhet från gruppen samtliga KU-flyttare, 18 kategorier avviker > 2 procentenheter, 12 kategorier avviker > 3 procentenheter, 9 kategorier avviker > 4 procentenheter och 7 kategorier avviker > 5 procentenheter.

Figur 2 De tolv kategorier som avviker mer än 3 procentenheter från gruppen samtliga KU-flyttare.

Förtidspensionärer med både låg och hög pension skiljer sig väsentligt från gruppen samtliga KU-flyttare. Dessa kategorier bor sällan kvar på samma nivå dit de flyttade 1994, och de flyttar oftare både uppåt och nedåt i ortshierarkin.

Personer sysselsatta med jordbruk, jakt och fiske tenderar att ofta bo kvar och mindre sällan flytta uppåt. När det gäller utbildningsnivå är det två grupper som avviker från helheten – de med kortast respektive längst utbildning. Personer med 7-årig folkskola bor inte kvar i samma utsträckning som andra och de väljer oftare att flytta både uppåt och nedåt i hierarkin. Forskarutbildade personer har en liknande rörlighetsstrategi, de flyttar oftare uppåt i ortshierarkin och de bor inte kvar i samma omfattning som andra.

Sammanfattning och diskussion

Syftet med denna studie har varit att belysa hur det gick för de cirka 50 000 svenskar som 1994 valde att flytta kontraurbant. Fem år senare visar det sig att ungefär hälften bor kvar på samma plats eller någon annanstans på samma nivå i ortshierarkin. Drygt en tredjedel har lämnat den kontraurbana destinationen till förmån för ett boende längre upp i hierarkin, medan var åttonde kontraurban flyttare har valt att bosätta sig i ännu mer befolkningsglesa miljöer.

I jämförelserna med genomsnittssvensken har fyra inkomstkällor använts. Dessa utgör emellertid inte hushållens samtliga inkomster. Exempelvis kommer inte transfereringar och bidrag med i beräkningarna, vilket inte ger en heltäckande bild av hushållens inkomster. När de fyra medräknade inkomstslagen likväl summeras visar det sig att den genomsnittlige kvarboende personen och den genomsnittlige uppåtflyttaren har inkomster som är helt likvärdiga med genomsnittssvenskens. Däremot skiljer sig den relativa betydelsen av olika inkomstslag. För KU-flyttarna är de pengar som kommer från arbetslöshetsersättningen den näst största inkomstkällan efter löneinkomsten, medan för genomsnittssvensken kommer arbetslöshetsersättningen först på tredje plats efter löneinkomst och inkomst av kapital. Av detta kan man dra slutsatsen att KU-flyttarna inte är lika förmögna som svensken i allmänhet och att de i större utsträckning är drabbade av arbetslöshet. Intressant att notera i detta sammanhang är att fastän arbetslöshetsersättningen är större för KU-flyttarna har de ofta högre löneinkomster än svensken i allmänhet. Detta skulle kunna tolkas som om att KU-flyttarna har relativt välavlönade jobb, men att dessa jobb möjligen inte varar alla årets tolv månader något som förklarar de relativt höga arbetslöshetsersättningarna. Å andra sidan förmodas sådana säsongarbeten företrädesvis finnas i glesare miljöer, men andelen KU-flyttare till sådana destinationer är relativt liten (se Tabell 2). Ett annat resultat indikerar att KU-flyttarna inte försörjer sig som egna företagare i samma omfattning som genomsnittssvensken. Bland KU-flyttarna är det mycket vanligare att de arbetar inom utbildningssektorn, byggverksamhet, samt offentlig förvaltning.

När det gäller skillnader mellan de olika grupperna av KU-flyttare visar det sig att de 50 % som bor kvar 1999 har ett antal särskiljande drag. Det är de yngre som bor kvar, framförallt personer mellan 28 och 45 år är överrepresenterade. Personer i denna kategori är ofta småbarnsföräldrar som i intervjustudier vittnat om betydelsen av att ge barnen en god uppväxtmiljö nära natur och fjärran storstadsproblem (Borgegård *et al*, 1993; Kåks & Westholm, 1994). Mot bakgrund av detta är det kanske helt följdriktigt att det är just denna ålderskategori som håller fast vid sitt bostadsval i en glesare miljö.

En annan kategori som verkar stanna kvar dit de flyttade är personer som troligtvis till allra största del försörjer sig som egna företagare. Dessa personer har företagareinkomster som ligger i intervallet 200 000 till 300 000 kr per år, vilket är långt över genomsnittsvärdet för detta inkomstslag. Att det just är de framgångsrika företagarna som blir kvar i den nya destinationen är måhända ett förväntat resultat. Andra studier har visat att många KU-flyttare tar steget för att förverkliga en dröm

om att starta och driva ett eget företag (Forsberg & Carlbrand, 1993). Lyckas personen i fråga med detta är det också troligt att hon bor kvar i den nya miljön. Dessa personer tycks också vara mer benägna att flytta kontraurbant ännu en gång, vilket kan ha att göra med att deras företag inte är så platsanknutna.

Personer med höga kapitalinkomster bor också ofta kvar i den kontraurbana destinationen. En av många bilder av den kontraurbana flyttaren är den välbeställda entreprenören eller kändisen som väljer att bosätta sig i någon av landets mest attraktiva miljöer (t.ex. Bjärehalvön, Österlen och Siljan). Denna kategori tycks välja att bo kvar i stor utsträckning. Som förväntat bor personer med sysselsättning inom jord- och skogsbruk kvar. Dessa har kanske flyttat till en gård de ärvt eller har platsanknytning till, vilket torde öka incitamenten att bo kvar.

”Uppåtflyttarna” kännetecknas av att de ofta tillhör de äldre ålderskategorierna. Den kontraurbana flytten blev kanske inte så lyckad som förväntat, utan många väljer istället att flytta tillbaka till platser längre upp i ortshierarkin. En del äldre personer får svårt att klara sig själva och blir i behov av kvalificerad vård, vilket gör att de väljer att bosätta sig på platser med bättre service. Kategorin förtidspensionärer tenderar också att vara ”uppåtflyttare”, troligtvis på grund av liknande skäl som för de äldre. De som gör ytterligare en kontraurban flytt är framförallt medelålders personer och egna företagare.

Denna studie har visat att av de 50 000 kontraurbana flyttarna bor 25 000 kvar fem år efter flytten. Inkomstmässigt har de inte förlorat på att bosätta sig mer perifert i ortshierarkin. Däremot drabbas de av mer arbetslöshet, vilket syns i form av högre arbetslöshetsersättning.

Referenser

- Amcoff, J. (2000): Samtida bosättning på svensk landsbygd. Geografiska Regionstudier nr 41, Uppsala universitet.
- Berry, B. (1976): The counterurbanisation process: urban America since 1970. In Berry, B. (ed): Urbanisation and counterurbanisation, Sage.
- Borgegård, L-E., Håkansson, J. & Malmberg, G. (1995): Population Redistribution in Sweden – Long term trends and contemporary tendencies. Geografiska Annaler B, vol 77, pp.31–45.
- Borgegård, L-E. & Håkansson, J. (1997): Population Concentration and Dispersion in Sweden since the 1970s. In: Borgegård, L-E., Findlay, A. & Sondell, E. (eds): Population, Planning and Policies. CERUM Report No 5, Umeå University.
- Champion, A.G. (ed) (1989): Counterurbanization – The Changing Pace and Nature of Population Deconcentration. Edward Arnold.
- Champion, A.G. (1998): Studying Counterurbanisation and the Rural Population Turnaround. In: Boyle, P. & Halfacree, K. (eds): Migration Into Rural Areas. Wiley.
- Champion, A.G. (2001): The continuing urban-rural population movement in Britain: trends, patterns, significance. Espace Populations Societes, vol 12, pp. 37–51.
- Fielding, A. (1982): Counterurbanisation in Western Europe. Progress in Planning, vol 17, pp. 1–52.
- Forsberg, G. & Carlbrand, E. (1993): Mälardalens landsbygd – en kreativ region? – En studie av Mälardalens landsbygd i förändring. Forskningsrapporter från Kulturgeografiska institutionen Uppsala universitet, Nr 107.
- Gordon, P. (1979): Deconcentration without a 'clean break'. Environment and Planning A, vol 11, pp. 281–290.
- Halliday, J. & Coombes, M. (1995): In Search of Counterurbanisation: Some Evidence from Devon on the Relationship between Patterns of Migration and Motivation. Journal of Rural Studies, vol 11, pp. 433–446.
- Kenworthy, J.R. & Laube, F.B. (1999): Patterns of automobile dependence in cities: an international overview of key physical and economic dimensions with some implications for urban policy. Transportation Research A, vol 33, pp. 691–723.
- Kontuly, T. (1998): Contrasting the Counterurbanisation Experience in European Nations. In: Boyle, P. & Halfacree, K. (eds): Migration into Rural Areas – Theories and Issues, Wiley.

- Kåks, H. & Westholm, E. (1994): En plats i tillvaron – Studier av flyttning till landsbygden. Dalarnas forskningsråd, rapport 1994:8.
- Lewis, G.J., McDermott, P. & Sherwood, K.B. (1991): The Counter-Urbanization Process: Demographic Restructuring and Policy Response in Rural England. *Sociologia Ruralis*, vol 31, pp. 309–320.
- Lindgren, U. (2003): Who is the counter-urban mover? – Evidence from the Swedish urban system. *International Journal of Population Geography*, vol 9, pp. 399–418.
- Rees, P., Stillwell, J. & Boden, P. (1992): Migration trends for the North: patterns identified and processes distinguished. In: Stillwell, J., Rees, P. & Boden, P. (eds): *Migration Processes & Patterns Volume 2: Population Redistribution in the United Kingdom*, Belhaven Press.
- Robert, S. & Randolph, W.G. (1983): Beyond Decentralization: The Evolution of Population Distribution in England and Wales, 1961–1981. *Geoforum*, vol 14, pp. 75–102.
- Schwanen, T. & Dijst, M. (2002): Travel-time ratios for visits to the workplace: the relationship between commuting time and work duration. *Transportation Research Part A*, vol 36, pp. 573–592.
- Stenbacka, S. (2001): Landsbygdsboende i inflyttarnas perspektiv – Intention och handling i lokalsamhället. *Geografiska Regionstudier nr 42*, Uppsala universitet.
- Westlund, H. (2002): An unplanned green wave: settlement patterns in Sweden during the 1990s. *Environment and Planning A*, vol 34, pp. 1395–1410.
- Westlund, H. & Pichler, W. (2000): En ny grön våg? Glesbygdstillväxt under storstadsexpansionens 90-tal. Swedish Institute for Regional Research, SIR Working Paper 2000:16.
- Öberg, S. & Springfieldt, P. (eds) (1991): *Befolkningen*. Sveriges Nationalatlas, Bokförlaget Bra Böcker.

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon: 063 16 66 00
Fax: 063 16 66 01
info@itps.se
www.itps.se

itps INSTITUTET FÖR
TILLVÄXTPOLITISKA
STUDIER